

Gothenburg Research Institute
GRI-rapport 2019:1
Hur sjuk är demokratin?
Sten Jönsson

ÖPPNING AV
LSEDLAR

CENTERPARTIET
Moderaterna
Sverigedemokraterna
Miljöpartiet de gröna
Vänsterpartiet

Öppna parti
Erfkät
Moderaterna
Vänsterpartiet

Öppna parti
Piratpartiet
Piratpartiet

Öppna parti
Piratpartiet
Piratpartiet

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
SCHOOL OF BUSINESS, ECONOMICS AND LAW

© Gothenburg Research Institute

Alla rättigheter reserverade. Ingen del av den här rapporten får mångfaldigas utan skriftligt tillstånd från utgivaren.

Gothenburg Research Institute
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

Box 600
SE-405 30 Göteborg
Tel: +46 (0)31 - 786 54 13
Fax: +46 (0)31 - 786 56 19

e-post: gri@gri.gu.se
gri.gu.se / gri-bloggen.se

ISSN 1400-4801

Hur sjuk är demokratin?

Sten Jönsson
Professor emeritus, företagsekonomi
Gothenburg Research Institute

Inledning

Det kan tyckas förmätet att kritiskt granska var vår uppfattning av demokrati står idag och vad den har att erbjuda oss. President Andrzej Duda i Polen, medlem av det regerande PiS, har satt sig upp mot sitt parti genom sitt veto, men förslår istället folkomröstning om ”reformerna” i trygg förvissning att majoriteten av folket röstar med PiS eftersom man inte vill ha in islam i detta genomkatolska land. Presidenterna Trump och Putin spelar på olika folkgrupper med olika, ofta motstridiga budskap. Journalisterna saknar konsekvens och logik i Trumps samlade budskap och läser detta som ett tecken på inkompetens. Journalister som knystat om samma sak beträffande Putin är döda (t.ex. Politkovskaya), eller arbetslösa. Men med budskapen i ”sociala medier” uppstår inga motsägelser eftersom varje ”social” grupp bara lyssnar på de budskap som passar dem. Då blir det ju inga motsägelser! Det gemensamma draget i dessa vädjanden till drömmen om ett paradys på jorden är det nostalgiska inslaget. Man bör också notera att när vår nation skall bli ”great again” är det alltid så att retoriken söker sig tillbaka till den ”gyllene tidsåldern.”

Byråkraterna då? Kan inte de använda lagen för att stå emot ”populismen”? Nej, de är tränade i att vara lojala mot makten. En polsk kollegas svar på min fråga varför deras högskola lyckades få sin internationella certifiering snabbare än min illustrerar: ”Vi bara skrev det de ville höra!” Fransk kritisk sociologi arbetar idag utifrån tanken att de byråkrater som befordras är de som är smidiga på att kringgå reglering och statuter, t.ex., i handläggningen av upphandlingar. När de får sin högre tjänst och fortsätter på samma sätt ser underordnade det och det blir en korruptionseffekt som i sinom tid genomsvrar hela administrationen. Byggnadskontoret i varje kommun är ålagda att få fram en massa lägenheter snabbt samtidigt som de dras med det krångliga samrådsförfarandet. Lösningen inför alla klagomål från den befintliga befolkningen (denna okunniga allmoge) är mantrat ”förtätning” som tystar varje rop om övergrepp. Hur skall det gå med vår demokrati om alla våra demokratiska institutioner bara är kulisser? Kan vi lita på demokratin som vårt försvar för frihet, jämlikhet, broderskap? Jag är pessimistisk nu när bara det första ledet i franska revolutionens slogan upprätthålles. Jämlikhet och broderskap kräver varje individs medverkan, inte bara en styrande elits. Problemet tycks nu vara att den tysta majoriteten – samhällets stöttelelare – känner sig lurad, vilket skapar jordmån för nostalgiretorik.

Demokrati bör alltid diskuteras

Lösningen på demokratiproblemet har i praktiken alltid varit att en elit skall styra i folkets namn och utan alltför mycket insyn från folket. Ingen kan ju ha något emot att saker görs för allas bästa, eller hur? Vi, folket, har ju ändå inte kapacitet att förstå poängen med den oändligt komplicerade planeringen bakom till exempel Västlänken. Allmänintresset är elitens monopol?

Platon, som avskydde de demokratiska tendenserna i Aten – tänk om folkmajoriteten finge för sig att välja en diktator! - använde sig av en retorisk teknik som går bakåt i tiden för att finna sitt Utopia. Där (t.ex. i Sparta), i Platons Utopia, finns det en klass av visa Väktare (av det allmänna bästa), en klass av säkerhetsfolk (som fick bära vapen), och en klass av arbetare (som arbetade). Popper påpekar, i ”Det öppna samhället och dess fiender” (1945) att Väktarna är kommunister; de söker inte egen vinning, de delar allt (inklusive kvinnor och barn) och nöjer sig med lagom välstånd. Klassen fylls på genom avel och utbildning. De andra klasserna fyller sin funktion och begreppet ”rättvisa” får sin definition av detta att fylla sin funktion. Lycka är helt enkelt att göra väl ifrån sig i sin funktion och vara nöjd med sin plats i samhället. Följden blir att ”stabilitet” blir målet för ledarnas styrning. Förändring är av ondo.

Nu är strävan att göra landet ”great again” ledstjärnan för såväl Trump som Putin. Patriotism är att vara säkerhetsstyrkorna underdånig och att hylla ”national security” som ett gott argument för allehanda övergrepp. Spåren förskräcker!

Herbert Tingsten sa för länge sedan att ideologierna är döda, men nu tycks någon avart ha väckts till liv igen. Jag menar att utvecklingen är närmast parallell i USA och Ryssland (med Ryssland steget före). Vad är det som har hänt?

Låt mig ta USA först. USA präglas av ”neo-liberalism” och ”libertarianism”; den senare rörelsen ett särskilt starkt hot mot demokratin.

Neo-liberalism

Den neo-liberala rörelsen har otvivelaktigt sina rötter i Österrike. Redan före första världskriget fanns en kritik i Wien (skildrat av Janik & Toulmin, 1973) bland intellektuella av den fåfånglighet, kafé-kultur (Strauss), och aristokratins dominans som fanns där, men efter nederlaget gällde det ju också att ”designa” ett nytt, tyskt och mycket mindre, Österrike. Kampen stod mellan socialism och liberalism och det var en kamp på allvar. Folk dödades på gatorna – Max Weber satt och skrev i närbelägna München, som under en tid styrdes av en sovjet.

Kritiken i Wien gällde såväl språkbruk (”Sprachkritik”), vetenskaplighet, som styrelseskick. Kritiskt granskade fakta och rationella argument skulle verka inom

ramen för en styrform som var antingen fri konkurrens på lika villkor under lagen (liberalism) eller statlig planering och styrning (socialism). Vi känner alla till hur Weimar-republiken fick ge vika för fascismen och att den politiska utvecklingen var parallell i Österrike.

En gruppering av akademiker publicerade ett manifest om vad som kännetecknar vetenskap och vad som inte är vetenskap 1929 (vilket präglar vår syn på ämnet också idag), men snart tog högerkrafterna över i takt med utvecklingen i Tyskland och prominenta akademiker flydde; Karl Popper, som var en av de flyende, skrev sin ”Det öppna samhället och dess fiender” (1945) på filosofiska grunder under sin tid i Nya Zeeland (han skulle nog räkna Sverige som en av det öppna samhällets fiender), medan Friedrich von Hayek, som var jurist och ekonom, blev engagerad för att undervisa vid London School of Economics redan 1931, och skrev ”Vägen till trälldom” i London (1944) med ideologiska argument för marknadsekonomi och kritik av centrala planeringsorgans oförmåga att ta hänsyn till många människors livsprioriteringar.

Hayeks varningar för socialism (collectivism) och dess hot mot demokratin gick ut på att

- Intellectuella tenderar att ha en differentierad bild av samhällliga problem. Därför vänder sig de som söker makten till de ”lägre” skikten i samhället.
- En ”stark” man med ett enkelt recept kommer att kunna mobilisera genom att tala direkt till dessa ”lägre skikt” med sitt budskap.
- En diktator kan attrahera folket med vaga och outvecklade budskap
- Folk finner det lättare att samlas kring ”negativa” budskap (mot kapitalismen, mot ”fake news”). Indelning i ”de” och ”vi” binder ”oss” samman.

Visserligen vet vi inte hur marknaden i praktiken hittar de bästa lösningarna men vi bör underkasta oss dess regler (jovisst, vi kan ju också göra modeller av den efter lämpliga antaganden) eftersom alternativet är horribelt.

Hayek värvades till Chicago-universitetet 1950 med finansiering från Volcker Foundation. Dessförinnan hade han tagit initiativ till Mont Pelerin Society 1947¹, på vars årliga möten liberala ekonomer diskuterade hur man borde främja marknadsekonomi och ge rekommendationer rörande ekonomisk politik. En anhängare i Chicago till Hayek var Milton Friedman. Båda var starkt kritiska till Keynes teser om att staten kunde stimulera ekonomin och därmed skapa nya jobb i tider av recession. Friedman skrev sedermera ”Capital and freedom” (1962) och utövade dessutom sin aktivism för marknadslösningar (bl.a. friskolor) i egen serie av TV-program och genom en framträdande roll i Barry Goldwaters kampanj för att bli president 1964.

Det hade visserligen funnits aktivism bland ekonomer tidigare, inte minst i den debatt som skapade merkantilismen från mitten av 1600-talet, men den organiserade form av policy-påverkan som Mont Pelerin Society utövade,

¹ Läsaren hänvisas till Montpelerin.org för en omfattande information om sällskapets verksamhet.

och fortfarande utövar, var ett nytt fenomen². Haas (1992) myntar begreppet ”epistemic community” för att beskriva fenomenet att akademiker, på grund av sin vetenskap, gör anspråk på att veta vilken politik som är lämplig. Hayek var en föregångare, men Friedman tog snart över den ledande rollen bland ekonomer. Centrum för den ekonomisk-politiska idé-debatten hade flyttat över Atlanten. Neo-liberalerna kan beskrivas som relativt harmlösa i den meningen att de eftersträvar att göra staten effektivare genom att inrätta marknadslösningar (privatisera) där så är lämpligt/möjligt. Staten behövs dock för att göra marknaderna effektiva och utöva tillsyn.

Grannpojken, libertarianerna, tillhandahåller en mera destruktiv medicin. De vill reducera staten till ett minimum därför att de som är anställda där är korrupta. Det allmändemokratiska problemet här kan beskrivas som att libertarianerna vill skydda minoriteten (eliten) från övergrepp från majoritetens sida. Vi är tillbaka till Platons lösning för mer än 2000 år sedan! Eftersom motståndaren, byråkratin, är korrupt är alla medel tillåtna (nästan).

Libertarianismen

Nancy MacLeans bok (2017) ”Democracy in Chains” handlar om den radikala högerns ”hemliga” planer för att ta över Amerika och har väckt stor förgelse inte minst bland Nobelpriskekonomen Buchanans kollegor. Hur kunde George Mason-universitetet släppa in henne i Buchanans stängda kontor och rota (oprofessionellt) i hans arkiv och snedvrída bilden av honom?

Det finns en bakgrund till USAs högerextrema rörelse i södern, där plantageägarna och annan elit organiserade sitt motstånd mot unionens lagstiftning mot slaveri och diskriminering kring begrepp som ”property rights” (rätten att äga slavar eller åtminstone se till att de inte röstade) och ”state rights” (rätten för delstater att sätta federal lagstiftning ur spel – USA är ju faktiskt en union av delstater inte av enskilda individer).

Det finns en hel del opinionsbildande ideologer inom libertarianism, men jag fokuserar här den akademiska förankringen, eftersom den inbjuder till paralleller med utvecklingen i Sovjet/Ryssland.

Den akademiska huvudpersonen inom rörelsen var Buchanan (också medlem av Mont Pélerin Society – på inbjudan av Hayek).

James M. Buchanan antogs 1946 som doktorand i ekonomi vid Chicago-universitetet och blev snart en stark anhängare av marknadsekonomi under inflytande av professor Frank Knight (som åkte till Schweiz påföljande år med, bland andra, en annan doktorand vid namn Milton Friedman). För att undvika konkurrens med Friedman fokuserade han på den offentliga sektorns finanser. Dåtidens ekonomer var upptagna med ”market failures” Buchanan

² Men man bör notera att denna påverkan riktar sig mot eliten och dess policy-val. Senare utvecklingar går direkt på folket med hjälp av politisk teknologi.

tog upp ”government failures”. Inspirerad av bland andra Knut Wicksell gick han till angrepp mot den gängse synen på politiker som ”välvilliga despoter” och inriktade sig på en kritisk granskning utan ”romantiska föreställningar” om politiker. Denna forskning gav upphov till teorin om ”Public Choice” – idén att politiker och deras tjänstemän kan förväntas tjäna egna intressen lika mycket som andra människor. Detta innebär bl.a. en stark frestelse att tillgodose ”special interests”. Vill ni ha bevis? Titta bara på var fackföreningarnas huvudkvarter ligger i nära anslutning till regeringskvarteren! (Buchanan gjorde aldrig några egentliga empiriska studier.) Efter doktorsexamen blev Buchanan professor vid University of Virginia. Här föreslog han 1956 att en ”School of Political Economy and Social Philosophy” skulle inrättas i syfte att bekämpa den ”perverterade liberalism” som vill utnyttja staten för att ålägga folket regleringar (såsom integrering av skolor – detta var i Södern före Selma och Montgomery) och istället argumentera för ”individuell frihet”. Rektorn borde söka finansiering för ett sådant projekt.

Buchanan ansåg att efterkrigstiden hade medfört en oacceptabel kollektivistisk ideologi (jämlighet, ’social engineering’, Keynesiansk ekonomisk politik, försök att göra folket vänligt inställt till staten). I en kommentar i efterhand (Buchanan, 1982, sid 6 – 9) skriver Buchanan: “our purpose was indeed subversive”. Buchanans engagemang i rekryteringen av unga idealister till det nya centret väckte Hayeks intresse och efter ett besök inbjöd han Buchanan att bli medlem av Mont Pélerin Society. Från början angrep centret fackföreningarna (”special interest”) och det orimliga stöd de fick från regeringen, men snart flyttades fokus till offentliga skolor och deras avsikt att anta färgade elever. Guvernören i Virginia hotade med att stänga skolor som genomförde sådana planer. Buchanans argument var att skolor drivna av delstaten i stort sett hade monopol och kunde slappna av, medan privata skolor, som konkurrerade om eleverna, måste leverera resultat för att behålla dem. Nästa steg var ofoget att använda lagstiftning för att avlägsna delstaternas mångfald av hinder för färgade att delta i valen. Detta ofog utgjorde ett hot mot marknadernas frihet, det vill säga majoriteten våldförde sig på minoriteten (entreprenörerna). Folk måste förstå att politikerna är rationella individer som oss alla och verkar för sina egna intressen (omval). De bjuder in särintressen till gemensam strävan efter vinst (rent-seeking) som mjölkas från offentliga program. Politikerna vinner val genom sådana löften och krånglar igenom sina förslag med hjälp av underhandslöften till andra politiker (”log-rolling”)(Buchanan & Tullock, 1962). Deras bok ”Calculus of Consent” togs väl emot på många håll. Public choice-teorin gav stöd till uppfattningen att demokratiskt valda majoriteter tenderar till övergrepp mot minoriteten. Efter en förlorad akademisk strid om att göra kompisen Tullock (som var jurist) till professor i ekonomi flyttade Buchanan till Kalifornien (UCLA). Där mötte han studentprotesterna mot Vietnam-kriget och skrev en bok med titeln ”Academia in Anarchy”. Hans höger-radikalism gick inte hem på UCLA så Buchanan återvände till Virginia för att åter sätta upp ett ”Center for the Study of Public

Choice”. Det var här som han mötte Charles Koch, en av fyra söner till olje-entreprenören Fred Koch, som drevs till förtvivlan av Universal Oil, som tryckte ner konkurrenter genom att driva processer mot dem kring patenträttigheter etc. (och muta domare). Charles Koch visste att rättegången var riggad till faderns nackdel, men det tog 20 år innan detta kunde uppdagas med hjälp av en grävande journalist. Charles Koch studerade till ingenjör vid MIT (flera områden) och drev sedan (från 1967) familjeföretaget Koch Industries med stor framgång. Familjen är en av de rikaste i USA med en omfattande donationsverksamhet. Dess grunduppfattning är att byråkratin är korrupt och bör begränsas till ett minimum.

Buchanan lyckades dra in donationer till ett nytt center med syftet att ”förändra hur folk tänker om hur offentliga sektorn fungerar”. Han fick tillfälle att argumentera för detta initiativ då han blev inbjuden att tala vid Mont Pélerin Societys årsmöte i München 1970. Överflödssamhället tillåter alltför många parasiter. Lösningen är enkel: ”close off the parasitic option” (MacLean, 2017, p 117). Vid ett annat möte 1973 (International Atlantic Economic Society) föreslog han medlet för detta var att skapa en effektiv ”counter intelligentia”. Problemet var ju att den liberala intelligentian dominerade media och därmed de valda politikerna. Detta stora, nya nätverk av ”counter intelligentia” kommer att bli ”etablissemanget” - “conspirational secrecy is at all times essential” (MacLean, ibid. p. 117). Strax efter detta organiserade Buchanan ett liknande möte i Kalifornien där Reagans medarbetare var närvarande (särskilt Edwin Meese). Ett första mål blev att motverka förfallet inom universitetens juridiska fakulteter. Detta satte igång en mobilisering av motstånd mot attackerna på företagsamheten. Det viktiga instrumentet borde vara domstolarna.

Det var nu som Charles Koch började investera i akademiska centra för att främja frihetens sak. Flera ”think tanks” kom till, bl.a. Cato Institute (kom ihåg Cato – ”för övrigt anser jag att Karthago bör förstöras”). Buchanan kände sig inte nöjd med den enkla lösningen, som ju innebar ett slags despotism från en styrande elit, utan fann en väg via utformning av konstitutionella regler som kunde skydda eliten mot överbeskattning och andra övergrepp. Dessa idéer blev det tillfälle att pröva då Buchanan bistod med utformningen av den nya konstitutionen i Chile under Pinochet. Tillbaka från Chile kom Buchanan i konflikt med kollegor vid Virginia Tech om kursinnehåll och flyttade till George Mason University - ett föga framstående universitet vid den tiden - där han, med starkt stöd från Koch, snart byggde upp utbildningsprogram med orientering mot näraliggande Washington och dess blivande byråkrater. Wall Street Journal kallade senare (1988) detta center för ”The Pentagon of conservative academia”.

Reagans och Thatchers valsegrar skapade nya förutsättningar för konservativ politik, men Reagans första försök att få igenom massiva skattesänkningar och nedskärningar i välfärdspolitikerna fick ingen majoritet i kongressen. Libertarianerna tänkte om och började nu på allvar arbeta med att påvisa att systemet var opålitligt, och med att så splittring mellan olika mottagargrupper.

Med olika argument riktade till olika grupper fick man gehör för behovet av kortsiktiga förändringar för att korrigera felen. Heritage Foundation, en av alla dessa ”think tanks”, rekommenderade en ”Leninistisk” taktik för att bryta bandet mellan folket och regeringen.

När Buchanan tilldelades Riksbankens ”Nobel-pris” år 1986 flyttade Charles Koch sitt institut (Institute for Humane Studies) från Kalifornien till George Mason-universitetet och begärde en handlingsplan för verksamheten av Buchanan med, två huvudpunkter:

- Små länkade steg
- Reformerna skulle framställas som åtgärder för att rädda befintliga system (Medicare och socialförsäkringssystemet)

Snart skickade Koch in sitt eget folk (till exempel Richie Flink), men gav också generösa forskningsanslag. Det främsta argumentet vid fund-raising var att framhäva vilket stort inflytande det nya centret hade på Washington och domstolarna. Buchanan blev alltmer frustrerad över att forskningsverksamheten sköts i bakgrunden. Han arbetade hemma från 1998 och pensionerade sig 2008. Buchanan Center hade tagits över av politiska aktivister. Behovet av teori var på nedgång. Nu efterfrågades manipuleringsteknik.

Kollegor till Buchanan som jag talat med hävdar att MacLean (2017) ger en snedvriden bild av honom – de har antagligen rätt – men man bör ändå reflektera över akademikers ansvar för hur deras teoretiska resultat används. Som exempel på problematiken kan man peka på den nuvarande debatten med anledning av avslöjandena kring Cambridge Analytica, som ju använde nya ”big data”-tekniker för att framställa (modellering) och sälja ”profiler” till företag (och valkampanjer) som var villiga att betala. De framstående ekonomerna Akerlof & Schiller (2015) argumenterar i boken ”Phishing for Phools” för att om moraliska och andra regler kan brytas i vinstsyfte utan straff, kommer detta förstås att ske. Faran förstärks om akademiska professioner (Haas, 1999 – ”epistemic communities”) gör det i vetenskapens namn.

Jag har försökt visa hur liberalism, neoliberalism och libertarianism utvecklades under efterkrigstiden mot alltmer radikal marknadsorientering. Det skedde, förstås, till en början i skuggan av ”kalla kriget”, men efter Sovjetunionens fall kring 1990 (”The end of history” – liberalismen hade vunnit!) har den frodats i inhemska former och inriktats på att försvaga staten för att ge mer utrymme åt den ekonomiska eliten (och Trump). I den processen har populism och ”patriotism” blivit användbara retoriker för att behålla greppet om folket utan att tillgodose dess intressen. Här har ”politisk teknologi” kommit väl till pass. Vi möter det varje dag i västvärlden. Nu vet vi mer om vad som hänt i Ryssland, och spåren där förskräcker.

Eurasianism som alternativ för folk som lidit - Eurasia blir en ideologi

Clover (2016) har givit en historisk bakgrund till utvecklingen av en nationalistisk ideologi i Ryssland, och Snyder (2018) har visat den ”in action” i Ukraina, Europa och USA.

Clover (2016) påpekar hur Putin bygger sin retorik kring att han vill göra Ryssland ”great again”, ett framgångsrecept som Trump tillämpar i hans (”great guy”) efterföljd. Som strategi i kampen mot den övermäktiga västvärlden efter kommunismens fall – väst tog ju över det ena Warszawa-paktslandet efter det andra – gick Putin och hans medarbetare tillbaka till fornstora myter och världsbilder och skapade ett projekt – Eurasia – som krävde konspiratoriska metoder och manipulering av folkopinioner för att lyckas. Man måste säga att Ryssland haft stor framgång i sin strategi hittills, givet förutsättningarna, och att de (läs Putin) säkert är obenäga att överge denna väg mot ett imperium från Stilla havet till Atlanten. Medan Europa strävade med sin idé om integration mellan självständiga stater valde Putin imperiets idé om ett dynamiskt centrum som råder över många folk på basis av en ”kultur”.

För att se tankemodellen behöver vi gå tillbaka till revolutionen - och komma ihåg att det enda fria valet i Sovjetunionen, 1918, blev ett svidande bakslag för bolsjevikerna: Det är två ryska filosofer som kommit till användning i uppbyggnaden av ”Eurasia-projektet”, Gumilev och Ilyin.

Lev Gumilev föddes 1912 med berömda föräldrar; 1900-talets främsta poeter, Anna Akhmatova och Nikolay Gumilev (skjuten av bolsjevikerna 1921 anklagad för att ha konspirerat för att störta regeringen). Lev blev trakasserad i skolan som son till en landsförrädare. I Leningrad blev det inte bättre. Han angavs 1937 av en studiekamrat för att ha talat illa om Stalin och erkände under tortyr att detta var sant. Dessförinnan hade han haft tur. Politikern Kirov (sedermera mördad) hade 1934 beklagat att Marxismen inte gick hem hos skolbarnen, historieundervisningen borde kompletteras med en rejäl dos nationalism. Gumilev blev antagen att studera historia vid universitetet. Akhmatova vädjade till Stalin men utan resultat – Gumilev sändes norrut att arbeta på Vitahavskanalen. Gumilev hävdade senare att han satt i Gulag som gisslan för att hålla sin mor i schack. I Gulag gällde det att överleva. Han observerade att fångarna slöt sig samman i små grupper om två till fyra personer som med obrottslig lojalitet hjälpte varandra. Han funderade över hur olika stäppfolk (Skyter, Hunner, Tunguter, Mongoler), primitiva nomadfolk, kunnat mobilisera sådan kraft och plundrat rika kungadömen i väst för att sedan försvinna tillbaka i ett historiskt dunkel. Vilka var mekanismerna? Han berättade senare att han fick en ”uppenbarelse” i lägret – det beror på att de har ”passionarnost” – viljan att ge allt för gruppen under de vidrigaste omständigheter. Överfört till en nation i kris kan detta göra Ryssland stort igen! I tövädret efter Kruschevs hemliga tal vid den tjugonde partikongressen 1956 blev Gumilev fri.

Efterträdaren Brezhnev skärpte emellertid hållningen mot demokratiska tendenser 1964 efter processen mot Daniel och Sinyavski, som hade publicerat utomlands. En eftergift mot de nya strömningarna som Kruschevs reformer initierat var emellertid den till nationalism. En grupp nationalister fick tillstånd att bilda VOOPIK (All-ryska föreningen för bevarande av historiska monument och kultur). Det var i hängnet av VOOPIK som Gumilev publicerade sina texter om den ryska själen och dess rötter i stäppfolkens kultur. Han var ett ”enfant terrible” även inom VOOPIK, men stimulerade formuleringar av rysk patriotism. Hans ”passionarnost” blev ett mått på den mentala och ideologiska energi som står till en nations förfogande. Hans teori för nationalism (Ethnogenesis) gick ut på att en liten grupp passionerade gav energi åt rörelsen (”etnoi”). Denna energi började emellertid avta så snart nationen bildats (Clover, 2016, s. 135). Gumilev var en framstående föreläsare (fullsatta hus när han undervisade), men han var akademiskt kontroversiell (spekulativa moment istället för evidens).

Ett nytt steg i nationalismens ”frigörelse” togs vid firandet av 600-årsminnet (1980) av slaget vid Kulikovo. All censur av nationalistiska intellektuella avskaffades. Gumilev publicerade en omtolkning av hur det slaget vanns och vem den egentlige motståndaren var. Hans manuskript om ”Ethnogenesis” var fortfarande blockerat av Vetenskapsakademin på grund av bristande vetenskaplighet, även efter Gorbachevs tillträde (1985), men hans (Gumilevs) vältalighet gjorde honom till en av perestroikans hjältar. Centralkommittén ingrep till förmån för hans manuskript och Gumilev blev hyllad genom mängder av intervjuer under de sista åren av sitt liv. Ändå kollapsade Sovjetunionen 1991.

Efter en heroisk insats för att få ordning på Rysslands ekonomi genom centralisering efter kollapsen (som provisorisk premiärminister under Yeltsin) satsade Putin på en återgång till en autentisk ”russianism” (Clover, 2016) och signalerade till sina medarbetare i sitt årliga linjetal i St. Georgssalen i Kreml år 2012 (c.a 5 min in i talet):

”Jag vill att vi alla klart förstår att de kommande åren kommer att bli avgörande. Vem som tar ledningen och vem som blir kvar i periferin och oundvikligen förlorar sin självständighet kommer att bero på, inte bara deras ekonomiska potential, men primärt på viljan hos varje nation, på deras inre energi, som Lev Gumilev kallade passionarnost: förmågan att gå framåt och bejaka förändring”(Fritt översatt från Clovers översättning).

Här etablerar Putin för de initierade ”passionarnost” (okritisk lojalitet baserat i ett gemensamt lidande) som en grundläggande strategisk dimension i den nya nationalismen (eurasianism) som skall göra Ryssland ”great again”.

Under senare år framförallt efter invasionen av Ukraina (såväl Krim som de östra provinserna Lugansk och Donetsk) har det tillkommit ett fascistiskt drag som härleds till Ilyin (Frågad av studenter i historia om en historisk auktoritet för Putin svarade han Ilyin – (Snyder 2018. s. 83)).

Ivan Ilyin

Före revolutionen var Ilyin, född aristokrat, en progressiv juridikstudent. Laglösheten (godtycke – proizvol) från såväl höger som vänster skapar en situation där makten kommer (av sig själv) till en stark man, en patriot som frälser Ryssland. (Putin beskrev i sitt första tal till parlamentet som president 2012 sin egen plats i historien som ett fullföljande av det eviga kretsloppet, som en återkomst av härskaren över Kiev, Vladimir, (988 – vi vikingaättlingar kallar honom Valdemar). Fascister uppfattar gemenskapen under fasta normer som frihet – tusenårsriket. Man är en cell i samhällskroppen med en funktion. Gud är välkommen tillbaka till sin skapelse (Snyder, 2017, p 26 ff.). Putin utnyttjar kyrkan för att få ut sitt budskap. (Han lät hämta Ilyins kvarlevor från Schweiz, där han dog i obemärkthet 1954, för åter-begravning i Moskva år 2005).

Ilyin gick i exil 1922 just före bildandet av Sovjetunionen och blev en del av det Vita motståndet mot det röda Sovjet. Hans kontra-revolutionära skrifter uttryckte beundran för Mussolinis och Hitlers användande av ”utom-parlamentariska” metoder för den goda sakens skull. Han såg fascism som en frälsning (spasitelnii) genom ”patriotiskt godtycke” och att detta godtycke borde överföras till en enväldig härskare. Fascism startar från den inre ordningen och förkastar det yttre som fientligt. Gemenskapen är en fråga om kultur snarare än etnicitet. Ilyin såg Sovjets kommunism som pådyvlad från Väst. Det verkliga Ryssland skulle komma efter kommunismen och vara kristet. Han skrev en kort bok med goda råd till de nya ledare som skulle komma efter Sovjetunionens fall, ”Our Tasks” som sedermera utgavs i Ryssland och ibland citeras av Putin. Laruelle, (2017), varnar för att överdriva Ilyins betydelse för Putin, som typiskt arbetar med multipla referenser. Men man bör ändå inte bortse från Ilyins (och Gumilevs) roll som brygga mellan den storartade kulturelit som fanns i Ryssland före revolutionen och en sentida generation som vill göra Ryssland ”great again”. Framförallt bör lingvisterna Jakobson och Trubetskoy nämnas. Trubetskoy sökte bakåt i tiden efter ett gemensamt ”urspråk” för alla de folkslag som befolkade Ryssland. Jakobson utvecklade under 1920-talet en teori om språkets ”inre logik” (”structural linguistics”). Båda betonade att språket utvecklades genom inflytande av externa faktorer, alltså kunde man söka sig bakåt i historien i jakten på ”urspråket”. Båda var exil-ryssar och de samlade en grupp lingvister kring sig (”Prague linguistic circle”) vars verksamhet utvecklades till en ”Eurasiatisk” rörelse finansierades av exil-ryssar i London, men gruppen blev infiltrerad och så småningom tillintetgjord av Chekan (Sovjets säkerhetspolis). Filosofin i Ryssland före revolutionen var fokuserad på gränslandet mellan förnuft och mysticism, lingvistikens gränsade till fenomenologi. Ordens makt över tanken.

Ilyins bidrag till utvecklingen i Putins Ryssland är den fascistiska idén om uppkomsten av en mytisk ledare ur kaos, som inleder tusenårsriket baserat på traditionella värderingar som konstituerar en kultur. Ilyin och Gumilev tillhandahåller en provkarta av argument för styrning från centrum av en stark

ledare. Centrum blir ett kreativt centrum genom att alla goda idéer kanaliseras därigenom (precis som Djingis Kahns hov blev ett nav där alla briljanta idéer kom till tals).

Eurasianism i praktiken – Dugin gör entré

Med Putin vid rodret skulle nu dessa luftiga idéer omsättas i en praktik som skulle göra Ryssland ”great again”. Jag väljer att följa Dugin, som illustrerar kretsen kring Putins politik, även om han 2014 råkade i problem och förlorade sin professur i sociologi vid Moskvauniversitetet efter att i en intervju besvarat frågan om hur man borde behandla ukrainarna med ”Kill them, kill them, kill them! There should not be any more conversations. As a professor I consider it so.” En petition med tusentals underskrifter krävde hans avsked. Han avgick i förhoppningen att bli återinsatt, men detta har inte skett.

Dugin föddes 1962 och hade en stökig uppväxt i ständigt opposition till sin far som hade en hög position i säkerhetstjänsten. Han hade ständigt sin gitarr med sig och gillade att uppträda. Så småningom provocerade han sig till att bli haffad av KGB, vilket blev slutet på hans fars karriär (förflyttad till Tullverket). Dugin själv fick försörja sig med städjobb.

År 1986 introducerade en vän Dugin för Vasilyev, ledare för Pamyat, en avknoppning av tidigare nämnda VOOPK, som ägnade sig åt arkitektur (restaurering). Pamyat attraherade oförargliga intellektuella. Vasilyev hade nyligen hållit ett tal vid Moskvas kulturcenter där han anklagade flera, bland andra zionister, för att ha förstört Rysslands kulturarv. Han ansågs vara fascist. När Dugin blev medlem av Pamyat 1987 visade det sig snart att ingen var så väl insatt i fascistisk litteratur som Dugin. Pamyat var den första politiska organisationen i Sovjet vid sidan av kommunistpartiet. Den tilläts verka trots att dess program innehöll krav på återuppbyggnad av Kristus-frälsaren-katedralen i Moskva, helgonförklaring av Nikolaj II, förbud mot kommunistisk ideologi och anti-religiös propaganda.

En förklaring till att Pamyat fick hållas var, enligt vissa, att det var fråga om en av KGBs frontorganisationer, som hade till uppgift att trakassera ”mjukisar”, som Yakovlev, Gorbachevs högra hand. Pamyat var visserligen en samling tokstollar under KGBs kontroll, men man visade att nationalismen kunde mobilisera massorna. En som iakttog detta med intresse var Yeltsin, som kallats till Moskva (från Sverdlovsk) för att ta rollen som stadens borgmästare (även om den titeln inte fanns). Yeltsin började snart utmana Gorbachev. Han var en mästare i att bygga koalitioner och knöt sig till de väst-orienterade liberalerna (t.ex. Gajdar). Tillfället kom i valet 1989 där 38 av kommunistpartiets generalsekreterare på provinsnivå förlorade. Gorbachev (som glömt Lenins metod att ogiltigförklara ett val med liknande utfall 1917/18) lät förstå att de borde avgå. Missnöjet började gro inom partiet. Även ”hardliners”, och detta innefattade arme-ledningen, insåg att kommunismen hade förlorat sin attraktivitet. En ny ideologisk inriktning

krävdes, mer nationalism.

Under 1990 beslöt centralkommittén, som hade börjat med pamfletten ”Post-perestroika”, att finansiera en ny journal ”Kontinent Russia” under redaktörskap av Dugin och hans vän Dudinsky. Den gick inte så bra, men Dugin hade framgång med ett par böcker som kopplade samman fascism och den ortodoxa kyrkan. Böckerna sålde i stor upplaga och Dugin använde pengarna för en resa till Frankrike där han träffade högerextrema personer som de Benoist och Mamleev som undervisade i Paris. Mamleev tog initiativ till att introducera Dugin hos sin gamle vän Prokhanov som numera var propagandist för militären. Detta ledde till en ny karriärinriktning för Dugin. Han (Prokhanov) ordnade ett jobb för Dugin hos militärledningen, Clover (2016) beskriver befattningen som ”conspiracy theorist”. Militärledningen var desillusionerad och ansåg sig sviken av politikerna i samband med misslyckandet i Afganistan. Man började luta åt att de enda motmedlen mot den framvällande demokrativågen var de icke-demokratiska. I augusti 1991 inleddes en misslyckad militärkupp (Gorbachev på sitt lantställe), som ”kapades” av Yeltsin, som manövrerade ut Gorbachev. Han började med ”Dekret 1400” i september, som upplöste parlamentet. Parlamentet gillade inte det och röstade för att väcka riksriksåtal mot Yeltsin (det kom till skottlossning i början av oktober) men Yeltsin segrade. Han skyllde de uppdykande problemen på de ekonomiska reformerna och på sina ministrar (Gajdar och Chubais), ordnade en folkomröstning och fick stöd av 59 procent.

Militärledningen befann sig under Yeltsin fortfarande i ett ideologiskt vacuum. Det var här som Dugin började konstruera en ny hybridideologi. Den nämnde franske höger-filosofen de Benoist bjöds in att tala till generalerna. Generalerna insåg att Ryssland inte egentligen var besekrat (av västliga konspirationer). Historien utgjordes visserligen av återkommande kriser, men förmågan att resa sig igen - ”the imperial constant”- fanns alltid (Clover, s 202). År 1997 fick Dugin sitt genombrott med boken ”Foundations of Geopolitics”. Den fungerade som ett slags psykoterapi för militärledningen. USA återupprättades som den verkliga fienden. För Dugin gällde det gifta ihop kommunistisk ideologi med hård nationalism till något han kallade ”National Bolshevism”. Inriktningen var att Ryssland skulle söka dominans på land och överlåta havet till Väst. En ny axel mellan Tyskland (en ekonomisk gigant, men politisk dvärg) och Ryssland (en politisk gigant, men ekonomisk dvärg) är önskvärd. Boken hade stort inflytande på tänkandet framöver. Ett huvudbudskap var att strävan skall vara en ”finlandisering” av hela Europa.

Enter Putin

Nu sviktade Yeltsins hälsa och han var angelägen om att själv utse sin egen efterträdare. En underskattad effekt av öppningen mot väst under Yeltsin var att man börjat använda vetenskapliga metoder (opinionsundersökningar) för att pejla folkdjupen och nu gällde det att få en bild av vilken presidentkandidat som

hade störst chans att nå ut till folket. En stor opinionsundersökning gjordes i slutet av 1998 av opinionsinstitutet ”Imidzh kontakt” (notera namnet!) med 350.000 respondenter. Resultatet blev att man sökte en kandidat, som inte säger så mycket, men handlar kraftfullt.

Putin hade gått direkt från juridikstudier till KGB, varit stationerad i Dresden, men inte kommit någon vart i sin karriär (muren föll ju). Han gick över till politiken och bistod borgmästaren (Sobchak) i St. Petersburg. När denne förlorat i val inbjöds Putin till Kreml och blev 1998 utnämnd till chef för FSB (säkerhetspolisen). Han var en av 4-5 kandidater. Clover antyder att en viktig faktor för Putin, när det gällde att vinna Yeltsins favör, var att han låg bakom den video-sekvens som visades på nationell TV och avbildade den allmänne åklagaren Yury Skuratov, i en genant situation på ett hotellrum med galanta damer. Denne åklagare hade nämligen inlett en förundersökning rörande familjen Yeltsins inblandning i korruption. Putins lojalitet tilltalade Yeltsin och han utsågs i augusti 1999 till premiärminister. Putin, smart assisterad av propagandachefen Surkov, besatte många poster i sin regering med folk från St. Petersburg, en grupp som kom att kallas ”The St. Petersburg chekists”

Nya fenomen började dyka upp. I september exploderade en stor bomb utanför ett bostadshus för gränsvakter i Dagestan (nära Tjetjenien) för gränsvakter. Många dog. Det andra Tjetjenska kriget inleddes³. Putins popularitet ökade kraftigt. Dugin såg vad som hände och gjorde en U-sväng från hård oppositions-ideolog till en påhejare för etablissemang. Han började söka kontakter i Kreml och under hösten 2000 blev han presenterad för Putin, som hade förståelse för ”Eurasianism” och uttalade sig positivt om detta vid ett statsbesök i Kazakstan i november. Dugin träffade Suslov - en suspekt KGB ”operativ” som sysslat med infiltration i den ryska maffian - och de bildade ”The Eurasia party” tillsammans 2001. Inte dåligt under Putins Kreml! Men tillståndet att etablera partiet kan ha något att göra med deras partiprogram ”we totally, radically support the president.” Dugin blev nu uppmärksammad, inte som en obskyr predikant i en ideologisk sekt, utan som en officiellt erkänd specialist på geopolitik.

Fram mot dagsläget

En entusiastisk anhängare till det nya partiet var Nukhaev, en tjetjensk maffiaboss i Moskva, som engagerat sig i det tjetjenska kriget⁴ och nu dök upp som mellanhand i regeringens förhandlingar med den ena av de tjetjenska ledarna, Kadyrov (Hans rival var Maskhadov). Tanken var tydligen att bringa tjetjenerna tillbaka i den ryska federationen genom att få dem att bekänna sig till ”eurasismen” istället

³ År 2002 publicerade Litvinenko, sedermera mördad i London, en bok som hävdade att bomben placerats av statens agenter.

⁴ Anna Politikovskaya, som skrev om det tjetjenska kriget, gav föraktfulla omdömen om Nukhaev.

för att kapitulera för Ryssland. En sådan deklaration avgavs vid en konferens på Marriot President Hotel i Moskva i juli 2001. Clover spekulerar över hur Nukhaev, som var på flykt i Turkiet, kunde komma till Moskva i säkerhet och, efter att ha hållit konferensens ”key note” (inledningspresentation), återvända till Turkiet. En säkerhet som Nukhaev krävde för att komma till Moskva var en gisslan, vilken visade sig bli Dugins assistent. Nukhaev sa i sitt tal att de Eurasiska folkens frihet bara kunde garanteras under ”eurasian authoritarianism” som syftar till att återuppliva såväl relikter som religiös och nationell självmedvetenhet hos de eurasiska folken. Efter att ha förlorat i valet 2003 upplöstes emellertid ”The eurasia party”. Nukhaev har inte syns till efter 2004. Han är troligen död, skriver Clover.

Den 11 september 2001 medförde en ny omsvängning i rysk politik. Putin började samarbeta med USA för att bekämpa terrorism. Han upplät en bas för USA i Kirgistan och avskaffade ryska baser i Kuba och Vietnam. Dugin uttryckte deltagande med de drabbade i World trade center, men sa också att detta var ”swallows of the apocalypse”. Han ansåg att Putins nya USA-vänlighet var ett misstag.

Redan 2003, samma år som Eurasian party lades ner, arbetade Dugin tillsammans med Guelman (knuten till First channel, regeringens främsta propagandakanal) på ett nytt parti Rodina (Fosterlandet) som syftade till att dra väljare från Kommunistpartiet. Dugin hade också blivit inbjuden till en kommitté som gav goda råd till First channel avseende dess programpolitik. Dugin befann sig nu mitt uppe i den ”political technology” (Clovers begrepp, 2016, kapitel 13) som var verktyget för Putins inriktning på att ”manage” missnöje snarare än att krossa det. Detta innefattade omfattande opinionsmätningar och strikt kontroll över media. Dugin beskrev det här som ”one of the most colossally successful social swindles of historic magnitude” (p. 274).

De ”rosa” och ”orange” revolutionerna i Georgien och Ukraina, som utnyttjades av NATO för att tränga närmare Ryssland, krånglade till saker och ting för Putin. Komplexiteten i situationen ökade säkert efterfrågan på en ideologi som kunde hjälpa uttolkningen av alla motstridiga signaler. Heidegger(”Dasein”) blev en återkommande referens i Dugins retorik. ”Street nationalism”, ”autonoma” grupper, och fotbollshuliganer, mobiliserades. Sålunda kom ”managed nationalism” till. Dugin deltog år 2007 i demonstrationer på Krim mot den ”orange” regimen i Ukraina. Han deporterades från Ukraina i juli.

Clover påminner om att Putins Kreml inte är en autokratisk hierarki. Snarare befinner han sig i ett nätverk av moderna tiders bojarer i ständig konflikt över resurser, policy, och bonusar. Det är fråga om ett slags ny version av Sovjet-tidens Politbyrå, som ju tog beslut i konsensus, med maktgrupperingarna balanserade ut varandra. Putin är spindeln i nätet och tveklöst den mäktigaste personen, men grupperingarna skiftar ständigt. Ett utmärkt sammanhang för en konspirationsteoretiker som Dugin. Men en figur med tilltagande inflytande var också Fader Tihkon, som enligt ryktet övertalade Putin att bli ortodox kristen,

och blev hans dukhovnik (själsörjare). Thikon blev patriark för den ortodoxa kyrkan 2009. Det mest påtagliga, inte minst för turister, under Putins tid är utan tvekan den kraftiga upprustningen av den ortodoxa kyrkan.

Dagarna innan kriget med Georgien, i augusti 2008, hade Dugin och hans kollega Zarifullin organiserat ett sommarläger/konferens för "the Eurasian Youth Union" i Sydossetien. Dess ledare, Kokoity, hade varit där och uttalat sin tillfredsställelse med att den första officiella ryska organisationen på 13 år besökte landet, samt att Sydossetien avsåg att söka medlemskap i den Ryska Federationen när saker och ting ställts till rätta.

Sydossetien med sin i huvudsak iranska befolkning hade brutit sig ur Georgien 1993. FN-trupper var nu på plats för att bevaka status quo. Georgiens president sedan 2004, Saakashvili, hade börjat driva en mer västvänlig politik och diskuterade ett snabbt ("fast-track") NATO-medlemskap för Georgien. Detta blev officiellt känt under 2008, samtidigt som Bush-administrationen meddelade att man inte tänkte lämna tillbaka den ovan nämnda flygbasen i Kirgistan, eftersom den blivit av "strategiskt intresse". Ömsesidiga provokationer ledde till att Georgien började skjuta med artilleri varpå ryska armén marscherade in och gjorde processen kort.

Bara några veckor efter invasionen i Georgien drabbades den ryska riksbanken av ett kraftigt fall i rubelns värde eftersom investerare tog hem sina ryska investeringar i den finansiella krisens inledning (Lehman Brothers). Stora resurser fick sättas in för att försvara rubeln och i detta läge signalerade USA en ny fas i relationerna till Ryssland. Putin svängde åter in på en mera USA-vänlig linje⁵. Dugin hamnade i skymundan för en tid, Eurasian youth movement var lagd i malpåse sedan 2009. Men hans "comeback" skedde redan den 4 februari 2012 då han talade högljutt (om USAs strävan mot världshegemoni) från podiet vid en gigantisk pro-Kreml-demonstration i Victory park. Det var fråga om en mobiliserad motdemonstration mot en tidigare (av Medvedev (?) sanktionerad) demonstration av borgerliga Moskva-bor mot Putins planer på att ta sig en tredje period som president. Medvedev skulle enligt överenskommelse gå tillbaka till premiärministerposten. Man kunde emellertid ana en spricka mellan Medvedevs mera liberala anhängare och Putins mera konservativa i dessa båda demonstrationer. Nu lutade sig Putin tydligt mot nationalisterna. Det var förstås aldrig någon risk att Putin inte skulle bli vald, men han insåg behovet att lägga mera vikt vid den politiska elitens lojalitet (efter att haft ögonen på det folkliga stödet under en period).

När EU började erbjuda före detta Sovjetstater förhandlingar om associationsavtal övertalades Ukraina att inte skriva på avtalet. Då utbröt stora demonstrationer i Kiev med kraftfulla övergrepp från säkerhetspolisens sida. "Ordningen" kunde inte upprätthållas eftersom både soldater och poliser gick över till oppositionen. Yanukovich flydde österut och höll en presskonferens i

⁵ Manifesterat i ett nytt START-avtal i februari 2011

Rostov där han vädjade till Putin att ingripa för att återställa ordningen.

I det konstitutionella vacuum som uppstod i Ukraina agerade Putin snabbt genom att ockupera Krim med början 28 februari (en ”mycket snabb” folkomröstning där visade att folket ville gå med i den ryska federationen). Dugin hade använt uttrycket ”Novorossiia” om östra Ukraina där rysk militia gjorde uppror i april. Putin började också använda uttrycket.

Clover diskuterar de två ledarna av ”upproret” i östra Ukraina, den ene, Strelkov (en flitig legosoldat med verkligt namn Igor Girkin) kunde kopplas till rysk säkerhetstjänst. Den andre, Boroday (också ryss) kom från en anställning (säkerhet) hos oligarken Akhmetov, som behärskade stålindustrin i området. En intressant aspekt på finansieringen av den ryska insatsen i östra Ukraina (endast soldater som utnyttjade sin semester, sas det) återges av Clover (med viss reservation): En gåtfull oligark vid namn Konstantin Malofeev, nära lierad med Fader Tikhon (nämnd tidigare), och med den nuvarande premiärministern i utbrytarrepubliken Krim, blev strax före Ukraina-konflikten anklagad av Rysslands riksbank (VTB) för att ha använt ett lån från VTB på felaktigt sätt. Man hotade med att ta upp saken i domstol i London. Märkligt nog nådde man en uppgörelse den 27 februari, dagen innan invasionen av Krim. Inledningsvis blev Boroday premiärminister i utbrytarområdet kring Donetsk, med Strelkov som försvarsminister, men de blev så småningom utbytta mot ukrainska befattningshavare. Det måste ju framstå som ett ukrainskt uppror.

Dugin arbetade idogt med fundraising för miliserna i Ukraina, erbjöd strategiska råd, och drev kampanj för att sända reguljära ryska trupper dit. Han blev emellertid, som nämnts, avskedad från sin tjänst vid Moskvas Statliga universitet. Clover avslutar boken med konstaterandet att Dugin –“inventor, architect and impresario of Eurasia” - har varit väldigt förutseende vad gäller Rysslands hantering av Ukraina-konflikten. I mars 2015 hade han en så hög profil att USA inkluderade honom bland dem som var utsatta för de ekonomiska sanktionerna.

Den ”politiska teknologin” sätts i spel

Snyder (2018) går i detalj igenom hur Ryssland tillämpade sin Eurasia-strategi (kom ihåg: Finlandisering av hela Europa!) och hur den påverkat Ukraina, Europa och USA i boken ”The Road to unfreedom”

Han börjar med att förundras över hur vanligt det blivit att ledande politiker ljuger oss rakt upp i ansiktet. Rysslands utrikesminister Lavrov säger med emfas ”Nej detta har aldrig inträffat” (trots att alla vet att det verkligen har inträffat). Ett exempel; 2014 blev det olagligt enligt rysk lag att påstå att Sovjetunionen hade invaderat Polen och de baltiska staterna, och begått krigsförbrytelser 1939 och 1941. Hur kan lögnen bli fakta trots en kår av engagerade journalister som belägger ledare med lögnen gång på gång?

Snyder (2018) förklarar genom att återge Ilyins argument:

- Börja med att förneka sanningen.
- Antyd sedan att det egentligen inte spelar någon roll om det jag säger är sant eftersom alla ljuger ("fake news").
- Om det inte finns någon sanning föredrar jag mina egna lögner framför andras.

När vi kommit i det läget kan Ledaren skicka ut motstridiga meddelanden utan problem – vi lapar ju i oss det som passar med våra egna lögner och blir tvärsäkra på att vi har rätt (och att Ledaren ser saken som vi). Vi kan också reflektera över Dugins uttalande: "Kunskap ger bara kunskap; osäkerhet ger hopp" och koppla detta till Mertons (1938) "Strain Theory" som säger att i en situation karaktäriserad av komplexitet och motsägelser ("Complexity and contradiction" = osäkerhet) ökar efterfrågan på ideologi. Redan Hayek (1944) använde som argument mot kollektivism det förhållandet att "starka ledare" kommer undan med vaga och orealistiska löften för framtiden just genom de mekanismer som nämnts ovan.

Huvudsaken är att inte vara så noga med sanningen och envist hävda att andra ljuger. Detta är en sida av det vi kallar identitetspolitik – vi är inte längre intresserade av argumentens sanningshalt utan fäster oss bara vid vem det är som framför dem. Nationens eller kulturens räddare må vara Putin, Trump eller Erdogan. Med folkets "passionarnost" (a la Gumilev), en mytisk ledare (a la Ilyin), och desinformation (a la Dugin) har vi en "managed democracy" som Putin gillar att kalla det.

Hur fungerar det i praktiken? - Ukraina och användningen av sociala medier i Storbritannien och USA

I "cyberwar" säger Snyder (2018, s. 227) avser begreppet "attack surface" den del av ett datorprogram som ger "hackers" möjlighet att ta sig in. Om avsikten är att "ta sig in" i folks medvetande via sociala medier är det fråga om ett bredare "attack surface" nämligen Facebook, Instagram, Twitter och Google. Rysk propaganda i upptakten till valet i USA nådde antagligen varje amerikansk medborgare. Facebook stängde ner 5,8 miljoner falska Facebook-konton alldeles före valet i november 2016. Omkring 1 miljon använde appar som kunde generera tiotals miljoner falska "likes". Det hittills viktigaste rapporterade ingreppet i valrörelsen var de 470 Facebook sidor som placerats ut av Rysslands Internet Research Institute i St. Petersburg. Av dessa sites hade sex, som undersökts närmare, 340 miljoner delningar vardera. Snyder (2018) ger otaliga exempel på angrepp på USAs valkampanj till förmån för Trump. På Twitter svarade "bots" (programvara utformad för att automatiskt sprida olika budskap till utvalda mottagare) för cirka 20 procent av det amerikanska tankeutbytet om politik. Efter valet identifierade Twitter 2 752 konton som använts för ryskt inflytande. När undersökningen kom igång på allvar hittade Twitter omkring en

miljon skumma konton (om dagen) (Snyder, 2018, s. 229).

Vad gäller Brexit var folkomröstningen om Skottlands utträde ur United Kingdom i september 2014 en förövning som inte lyckades något vidare men gav anledning sprida videos via internet som hävdade att omröstningen var "riggad". För själva Brexit var man bättre förberedd. År 2012 grundade rysk underrättelsetjänst en organisation i England kallad "Conservative friends of Russia". En av medlemmarna från starten var lobbyisten Matthew Elliott (Snyder, s. 105), som också tjänstgjorde som ledare för "Vote leave"-kampanjen. Partiledare Farage var en frekvent gäst i rysk TV. Både mänskliga "trols" och "bots" användes för att övertala britterna att rösta "leave". 419 Twitter-konton som skickade meddelanden om Brexit har lokaliserats till Rysslands Internet Research Institute. En tredjedel av inläggen om Brexit på Twitter genererades av "bots" och över 90 procent av alla "bots" med politiska budskap på Twitter var inte brittiska. Konstigt nog röstade valdistrikt där man var som mest beroende av EU-subsidier för "leave".

Nog om detta; den mest samordnade attacken hittills kom i Ukraina. Detta är huvuddelen av Snyders (2018) bok "The road to unfreedom".

Först något om konsolideringen av centralmakten under Yeltsin och Putin som komplement till det yttre skeendet som skildrats ovan.

Gorbachevs idé vara att återuppliva/vitalisera de republiker som ursprungligen utgjorde Sovjetunionen genom val. Detta utöste missnöje bland makthavare, all republiker ansåg ju att de orättmätigt exploaterats av centralmakten. Avsikten var att ett nytt unionsavtal skulle signeras i augusti 1991 (under tiden hade Yeltsin blivit vald till ordf i den ryska republikens parlament). Gorbachev fängslades av armén i sin dacha och Yeltsin utnyttjade tillfället (vi minns bilderna där han står på en stridsvagn och talar till "folket"). Yeltsin tog Ryssland ur Sovjet genom ett eget avtal med Ukraina och Vitryssland och de andra republikerna följde efter. Yeltsin och hans team (så småningom kallade "oligarker") påbörjade en "vild privatisering" (marknadslösningar förutsätter att det finns marknadslagar på plats i förväg - det var inte fallet här). 1993 upplöste Yeltsin Duman (för att säkra marknadsreformerna sade han till oroade amerikaner). Teamet ordnade med hans omval 1996, men 1999 blev Yeltsin så sjuk att man såg det som nödvändigt att starta "Operation successor" som bland annat innefattade en enkät om vem som var den mest populära seriehjälten (Snyder, 2018, s. 44). Putin passade bäst in på det valet och han blev den utvalde. Nu gällde det att hitta ett problem som Putin kunde lösa som tillförordnad statsminister. Ett par terroristattacker (som ibland påståtts iscensatta av underrättelsetjänsten) föranledde starten av det andra kriget i Chechenien. I november var Putins popularitet uppe i 45 procent, i december tillkännagav Yeltsin sin avgång och rekommenderade Putin som blev vald i mars 2000. Putin tog sig an den ekonomiska röran efter Yeltsin och belönades med absolut majoritet i 2004 års val. Under hans första två mandatperioder växte ekonomin med i genomsnitt 7 procent. Putin förde en västvänlig utrikespolitik. Men 2008 kunde han, enligt konstitutionen, inte väljas som president för en

tredje period och utsåg då Medvedev som sin efterträdare, en då okänd figur.

I valet 2008 fick ”United Russia” 26 procent av rösterna, men ändå majoritet i Duman. Det blev protester från december. År 2012 blev det knepigare. Putin ställde upp för en ny omgång som president. Nu hade man övergått till digital manipulering av resultaten. Krigsherren Kadyrov som tagit över makten i Chechenien levererade 99,8 procent röster för Putin och i Novosibirsk blev antalet röstande 146 procent av befolkningen. Protesterna mot att Putin gjorde anspråk på en tredje period var inspirerade av en utländsk, homosexuell konspiration hävdade nära anhängare (Snyder, 2018, s. 51ff). Utländska agenter drev sitt onda spel. Putin – möjligen med tankar om att otack är världens lön – tänkte om. Nu blev det ”real-politik” snarare än manipulering (Surkov, propagandachefen, stöttes åt sidan i december 2012 och Dugin kom upp på scenen på ett påtagligt sätt). Nu väcktes symbolen av att (Vladimir) Putin var en reinkarnation av den forne herren av Kiev (och vikingen) vid namn Vladimir. Mystik i Ilyins anda! Det forna ryska imperiet var visserligen sönderfallet, men trots att det bestod av många folkslag hade det en gemensam rysk kultur. Kulturen blir ett slags fortfarighetstillstånd med mycket nostalgi och lite tankar på framåtskridande (precis som gamle Platon argumenterade för mer än 2000 år sedan). Här kommer ”Eurasia”-projektet, Ilyins idé om den mytiske, starke ledaren med starka kristna drag som bygger ett imperium, Gumilevs ”passionarnost” (ovillkorlig lojalitet), och Dugins nyfascism med spridning av misstro som metod; allt flyter samman i tillämpningen på Ukraina. Demokrati är nu förmågan att leverera tillräckligt antal röster för avsett syfte. Det problem som demokratin har som huvuduppgift att lösa, att säkra en ordnad succession i nationens ledning, hade eliminerats eftersom det inte längre är fråga om någon succession (Kina och Turkiet har nyligen infört mera direkta lösningar).

Stackars Ukraina

Ryska nationalisterna har alltid betraktat Ukraina som en del av det ryska kärnområdet – kulturbäraren. Det var fel att låta Ukraina gå sin egen väg när Sovjetunionen upplöstes.

Men Ukraina har fått lida svårt. Nationaliseringen av jordbruket enligt den första femårsplanen (1928-33) och den därpå följande svältkatastrofen gjorde att tre-fyra miljoner ukrainare miste livet. Den tyska ockupationen från 1941 medförde att 1,6 miljoner judar mördades och 3 miljoner ukrainare omkom som soldater i Röda Armén. Efter Andra Världskriget flyttades Ukrainas gräns västerut in på förutvarande polskt område. Där förekom ett nationalistiskt motstånd mot Moskva. Hundratusentals ukrainare deporterades till Gulag under de tio första fredsåren. När Sovjetunionen upplöstes röstade 92 procent av ukrainarna för självständighet.

Yanukovych personifierar vad som hände sedan. Han var kandidat till

presidentposten 2004, den slutliga rösträkningen hade manipulerats av hans mentor, den avgående presidenten Kuchma (och Ryssland hade accepterat hans vinst). Omfattande protester (på Maidan-torget), och ett utslag i Högsta domstolen ledde till ett nytt val där Yanukovich blev besegrad och accepterade detta. Men, han planerade en come-back. Han anlätade den amerikanske PR-konsulten Paul Manafort för att bättra på sin image. Han vann presidentvalet 2010 på basis av en valrörelse som betonade diskriminering av de rysktalande i landet. Det ryska språket kunde förstås alla sedan Sovjettiden, men det var nu fråga om ett kulturellt förtryck. Yanukovich inriktade sig på att skapa en lojal grupp av oligarker (som skapat sin förmögenhet i den våldsamma privatiseringen av alla betydande företag) – som utgjorde kärnan i en ”kleptocracy” som i sig förstärkte korruptionen. En associering till EU sågs som början på en lösning på landets ekonomiska problem och Yanukovich, som under tiden hade fokuserat på att bygga sin egen förmögenhet, lovade att skriva på ett sådant avtal. Han lät emellertid meddela (november 2013) att han inte tänkte skriva på (efter ett samtal med Putin). Detta utlöste de stora och långvariga demonstrationerna på Maidan-torget. Överraskande sattes kravallpolis in den 30 november. Folk strömmade till för att hjälpa och 10 december attackerade kravallpolis igen men lyckades inte rensa torget. Den 16 januari 2014 kriminaliserade Yanukovich protesterna och legaliserade därmed ”hårda tag” mot extremister.

Det som började som en protest för Europa övergick snart till en protest mot Eurasia. Maidan skapade ett nytt ”community” i Ukraina. Ryska medier spelade på ett homosex-tema som förklaring till protesterna. Tungviktsvärldsmästaren i boxning Wladimir Klitschkos hemsida blev hackad och homosexmaterial inplanterat. Ett ”homodictatorship” var på väg i Ukraina. I december 2013 erbjöd Putin Yanokovich ett paket med lån och billigare gas. I januari 2014 erbjöds Yanukovich att säkerhetspolis som engagerade sig i att krossa protesterna skulle erbjudas ryskt medborgarskap efteråt. 27 kravallspecialister från FSB skickades till Kiev. Girkin⁶, en anställd hos en av Putins oligarker (Malofeev) skickades till Kiev i slutet av januari och återvände med en rapport till Kreml som rekommenderade invasion och upplösning av Ukraina. En ny inriktning av politiken var på väg. Tankesmedjan Izborsk skrev ett policydokument som artikulerade den nya linjen (13 februari). Samma dag anlände Surkov, Putins propagandarådgivare, till Krim och fortsatte nästa dag till Kiev. Samma dag formulerade Lavrov tanken att den ryska (oskyldiga) civilisationen var utsatt för perversioner från Väst. Ryssland är ett offer för aggression. Ett polskt initiativ (utrikesminister Sikorski) ledde till ett möte med Yanokovich (Tyskland och Frankrike, med en rysk diplomat närvarande) där han övertalades att avgå vid årets slut. Den 20 februari kom Surkov och FSB-generalen Beseda till Kiev och prickskyttnar började döda protesterande på Maidan (Det blev omkring 100 döda, några var kravall-poliser). Yanukovich flydde och lämnade sin lyxbostad

⁶Tidigare nämnd på sidan 19.

(inklusive dokument som visade stora utbetalningar till Paul Manafort). När Yanukovich dök upp i Ryssland var invasionen redan på väg. Garnisonen på Krim (enligt avtal) hade förstärkts från 2 000 man till över 20 000 sedan december. Den 24 februari avancerade 10 000 specialtrupper i uniformer utan nations-insignia norrut, intog Krims parlament den 26 februari, och installerade den lokala ryska gangstern Sergei Aksionov som ny president. Den 28 februari tillstyrkte Duman införlivandet av Krim i Ryssland. USA meddelade att man var ”djupt oroad”. Den 4 mars förklarade Putin att problemen i Ukraina berodde på att man haft demokratiska val och att detta lett till regimskifte (Yanukovich hade vunnit). Detta var ju emot Amerikanska intressen. Den 16 mars genomdrevs en folkomröstning på Krim med val mellan Ryssland och fascism. Alternativ ett var rysk annektering av Krim, alternativ två var att återupprätta Krims autonomi och att den nya regeringen skulle begära inträde i Ryssland. (Skattningen var att cirka 30 procent deltog i folkomröstningen och att det blev ungefär lika antal röster på de två alternativen). Officiellt var valdeltagandet 90 procent och i Sevastopol var det särskilt gott deltagande; 123 procent. (Snyder, 2018, s. 141)). I en högtidlig ceremoni accepterade Putin det krimiska folkets önsknings och utvidgade Rysslands gränser till att innefatta Krim. Detta stod i strid med det ”Budapest Memorandum” (Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 1 december 2016:41) från 5 december 1994 där USA, Storbritannien, Frankrike, Kina och Ryssland garanterade Ukrainas gränser och säkerhet mot att Ukraina gav upp kärnvapenarsenalen som fanns där när Sovjetunionen upplöstes (Avtalet gällde också Belarus och Kazakstan). Propagandan drev nu kravet på en federalisering av Ukraina – på grund av den Ukrainska statens djupa kris borde Kiev så som för Krim ge andra delar av Ukraina samma rätt att råda över sig själv. Ryssland förbehöll sig rätten att föreslå en federal konstitution för Ukraina. Ordet ”federalisering” användes 1 412 gånger i rysk television under april 2014. Putin anförde att Krim borde höra till Ryssland därför att Vladimir, Kievs (rus) härskare för 1000 år sedan hade döpts där.

Framgången med Krim följdes upp i Donetsk. Dussintals Ukrainska institutioner blev föremål för cyberattacker och den tidigare nämnda Girkin och en annan anställd hos Maleev, Borodai, anlände igen till Ukraina. Borodai utropade sig som premiärminister i en ny folkrepublik i sydöstra Ukraina (som ju enligt rysk uppfattning hade upphört att existera). Dugin förklarade att kampen avsåg en ”verklig befrielse från det öppna samhället och dess förmånstagare” Snyder (s. 144) talar om ”schizo-fascism” (fascister som beskyller oppositionen för att vara fascister). Principen att en stat kunde ingripa för att skydda vem som helst som definieras som medlem av den egna kulturen artikulerades (liksom Hitler talade om Sudet-tyskar). Den 14 mars dödades en ukrainare av ryssar i Donetsk och detta togs till intäkt för intervention. Ryska media hävdade att det var tvärt om. Nu gällde det att skydda ”compatriots”, dvs rysktalande kulturbärare i Ukraina. Allt var ett ryskt försvar mot det aggressiva Väst som drivit fram en ”kupp” i Ukraina – detta säger Snyder (s. 151) är särskilt cyniskt eftersom de

ryssar som drev igenom kupper/uppror i nio ukrainska distrikt (med eller utan framgång) var just ryssar (inte fascistiska ukrainare).

Ukrainas val den 25 maj 2014 vanns av Poroshenko. Ryska försök att hacka Ukrainas Centrala valkommission för att förklara en högerextrem politiker som vinnare - hans vinst bekräftades av rysk television, tydligen innan den fick reda på att försöket avväjts. Men å andra sidan hade effekten att så misstro och osäkerhet redan uppnåtts. Man kan se Surkovs uttalande i boken "Almost zero" (2009): "Knowledge only gives knowledge, but uncertainty gives hope" som en sammanfattning av kärnan i den nya ryska politiken. Men å andra sidan är ju den boken bara en roman om en vilsen förläggare...

Tragedin med Ukraina fortsätter, korruptionen grasserar, lågintensivt "krig" pågår i öster med "icke-ryssar" i icke-ryska uniformer. Dödade ryska soldater (på semester) transporteras hem till sina familjer trots att de inte varit i Ukraina. Det malaysiska civilflygplanet sköts inte ner av en rysk luftvärnsrobot, som den internationella haverikommissionen konstaterar, utan av ukrainskt jaktflyg som Rysslands utrikesdepartement meddelar och så vidare. Putin åtnjuter starkt stöd av det ryska folket för sin kamp emot Västs aggression och det där med en gemensam kultur inom "Eurasia" där alla lever i fred och endräkt under rysk ledning är en tilltalande vision. Man måste bara jobba på lång sikt. Platons idé lever.

Reflektioner

Det råder vissa likheter mellan Väst och Öst i utvecklingen av metoden för att säkra elitens dominans i en nation även om Väst (då i första hand Europa) satsar på ”integration” medan Rysslands Eurasia-projekt bygger på tanken på ett ”imperium”. Båda projekten har svårigheter med det som Snyder (2018) kallar succession. Ryssland har en tydlig idé om ett tusenårsrike styrt från centrum där alla goda förslag hamnar i ett kreativt huvudkontor med god kontroll av lokal information och säkerhet. Någon successionsordning talar man inte om utan Putin förväntas fortsätta med sina extra mandatperioder. Medvedev, som tillsammans med sina närmaste anhängare representerar en mera liberal inriktning, har nog hamnat i bakvatten, på samma sätt som neo-liberaler hamnat i bakvatten i relation till libertarianer i USA. I båda fallen är det ”net-working” som gäller snarare än publik debatt om inriktningen av samhällets utveckling. Eliten har tagit över. Ryssland ligger före i spåret, den socio-ekonomiska ojämlikheten är förskräckande stor. För USA rapporterar Time Magazine (3 sept, 2018) att genomsnittslönen för VDn i de 350 största företagen är 312 gånger så stor som arbetarlönen. Detta är troligen småpotatis i jämförelse med den ryska situationen.

När det gäller USAs tusenårsrike går inriktningen tillbaka till Buchanans arbete med att tänka i termer av konstitutionella regler för att hindra majoritetens övergrepp mot minoriteten (till exempel i form av höjd skatt). Båda de högerkonservativa falangerna (USA såväl som Ryssland) arbetar långsiktigt och tålmodigt. I USA handlar det framförallt om att bevaka att rätt personer placeras i domstolarna på alla nivåer. (Trump har verkligen lyckats byta ut många domare), i Ryssland handlar det om att skapa utrymme för hopp knutet till en stark ledare (så som Ilyin föreskrev) genom att sprida osäkerhet (Kom ihåg Surkov: ”Uncertainty gives hope”).

Vad har nu detta med demokrati att göra och demokrati hos oss i detta lilla land i norr? Jo, först måste vi komma ihåg vad som är grunden för vår tro på att demokrati är den bästa styrformen, nämligen att medborgaren är förnuftig och har tillgång till fakta. Därmed kan själva valprocessen vara rationell genom att väljaren tar ställning på basis av sina värderingar och fakta. Problemet med värderingar (förutom att ideologierna för länge sedan förklarats döda av Herbert Tingsten) är att vi tenderade att knyta dem till kollektiv (arbetare, kapitalister et cetera) medan båda typerna av högerkonservatism jag beskrivit betonar individualism. Kontrollen över ”folket” utövas via individer som antas göra sina egna individuella val och det underlättas ju av att man nu har teknologin att kringgå politiska partier och gå direkt på individen (som vi vet gärna umgås med likasinnade). Teknologin hanterar massdata, ”profilerar” och modellerar så att den som vill påverka kan skicka rätt meddelande till avsedd person. På sociala medier kan man sedan skapa dessa meddelanden och sprida dem med

hjälp av ”bottar” eller ”passionerade” medhjälpare som delar. Samtidigt kan man från centrum skapa misstro mot det enda motmedlet, ansvarsfulla media, genom att pumpa ut stridsrop mot ”fake media”. Om sedan media svarar på dessa utmaningar, inte genom att ta fram fakta och förnuftsmässig analys, utan genom identitetspolitik och ”opinionsbildning” (proffstyckare som producerar åsikter i samma klass som motståndarna) har demokratin förlorat.

Valprocessen, beslut genom omröstning med ”en person - en röst”, har den utomordentligt viktiga funktionen att garantera en ordnad succession i våra institutionella beslutsorgan. Då kan vi hålla våra politiker ansvariga. Utan successionsordning inget ansvar. Om såväl våra uppfattningar om hur världen ser ut som valprocessen manipuleras är vi illa ute. Nu finns teknologin och algoritmerna att göra detta i stordrift! Det ser ut som användningen styrs av statliga säkerhetsorgan i Ryssland och superrika donatorers ”think tanks” i USA. Partier är bara dekorativa rester av en gammaldags demokrati, som inte längre spelar någon egen roll utan ”erövrar” av nätverk av ”passionerade” lojalister som knyter sig till ”makten” så som bönderna på Sicilien i århundraden underkastat sig maffian för att få beskydd.

Hur skall dagens ungdom agera för att försäkra sig om en demokratisk framtid? Samhällsvetare i International panel on social progress (Fleurbay et al, 2018) säger att läget är allvarligt – deras Manifesto for Social Progress borde läsas av alla! – men att det finns hopp, bara man bygger ett nytt individuellt engagemang med respect och dignity som nyckelord. Jag är pessimistisk. Vi gamla kommer att gå i graven med våra romantiska föreställningar om demokratiska värden, men de unga skall leva ett helt liv under de förutsättningar som byggs nu – runt omkring oss.

Men inte kommer detta till vårt land? Jo! Var så säker! Det är redan här, med spin doctors och hela apparaturen!

Referenser och vidare läsning

- Buchanan, James M., and Gordon Tullock, (1962), *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Buchanan, James M., (1982), *Better than Plowing and other Personal Essays*. Chicago: Chicago University Press
- Clover, Charles, (2016), *Black Wind, White Snow – The Rise of Russia’s New Nationalism*. New Haven: Yale University Press
- Dugin, Alexander, (1997), *Foundations of Geopolitics – The geopolitical future of Russia*. Moskva: Arktogeja.
- Fleurbaey, Marc, Olivier Bouin, Marie-Laure Salles-Djelic, Ravi Kanbur, Helga Nowotny, Elisa Reis, (2018), *A Manifesto for Social Progress – Ideas for a Better Society*. Cambridge: Cambridge University Press
- Garton Ash, Timothy, (2017), It’s Kultur, Stupid. *New York Review of Books*, Vol LXIV, No 20, pp. 4-10.
- Friedman, Milton, (1962), *Capital and Freedom*. Chicago: Chicago University Press
- Halpern, Sue, (2017), How He Used Facebook to Win. *New York Review of Books* Vol. LXIV, nr 10, p.59ff
- Hayek, Friedrich von, (1944), *The Road to Serfdom*. London: Routledge
- Hedlund, Stefan, (2012), *Russia’s path dependence – A people with a Troubled History*. London: Routledge
- Heilbrunn, Jacob, (2017), Donald Trump’s Brains. *New York Review of Books*, Vol LXIV, No 20, pp 32-36
- Janik, Allan & Stephen Toulmin, (1973), *Wittgenstein’s Vienna*. New York: Simon & Schuster
- Haas, Peter. 1992. “Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination.” *International Organization* 46(1): 1–36.
- Hersch, Eitan D., (2015), *Hacking the Electorate: How Campaigns Perceive Voters*. Cambridge: Cambridge University Press
- MacLean, Nancy, (2017), *Democracy in Chains – The deep history of the radical right’s stealth plan for America*. Melbourne: Scribe
- Kotkin, Stephen, (2015), The Resistable Rise of Vladimir Putin – Russia’s Nightmare Dressed like a Daydream. *Foreign Affairs*, pp 140 – 153.
- Laruelle, Marlene, (2017), In search of Putin’s Philosopher – Why Ivan Ilyin is not Putin’s Ideological Guru. *Intersection* 3 March (intersection@intersectionproject.eu)

Merton, Robert K., (1938), Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, Vol 3, no 5, pp. 672 - 682

Popper, Karl R., (1945) *The Open Society and its Enemies*. London: Routledge.

Snyder, Timothy, (2018), *The road to unfreedom: Russia, Europe, America*.
London: Crown Publishing

Yourgrau, Barry, (2018), The Literary Intrigues of Putin's Puppet Master. *The New York Review of Books* – NYR Daily 22 januari 2018.